

آزادی اقتصادی مفاهیم و الزامات

مرکز تحقیقات و بررسی های اقتصادی
اتاق بازرگانی، صنایع و معادن و کشاورزی ایران
شهریور ۹۳

مفهوم آزادی اقتصادی

• آنچه همگان به عنوان محور و هسته مرکزی آزادی اقتصادی بر سر آن توافق دارند، تضمین حقوق مالکیت افراد جامعه است و غالباً تاکید ویژه ای بر حداقل بودن میزان دخالت دولت در اقتصاد می شود.

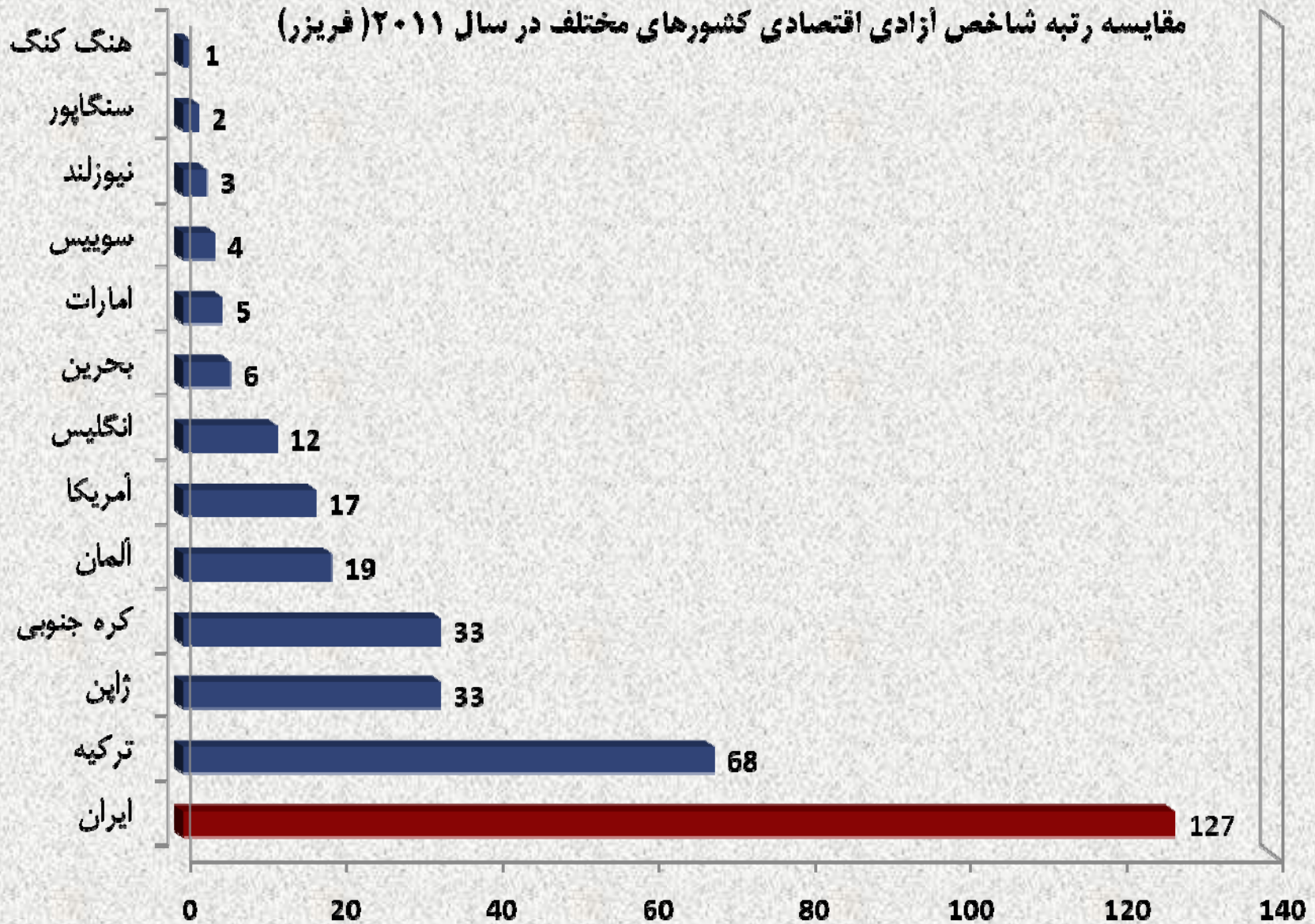
• شاخص های آزادی اقتصادی:

✓ شاخص موسسه فریزر (EFW) و شاخص بنیاد هریتیج (EFI)

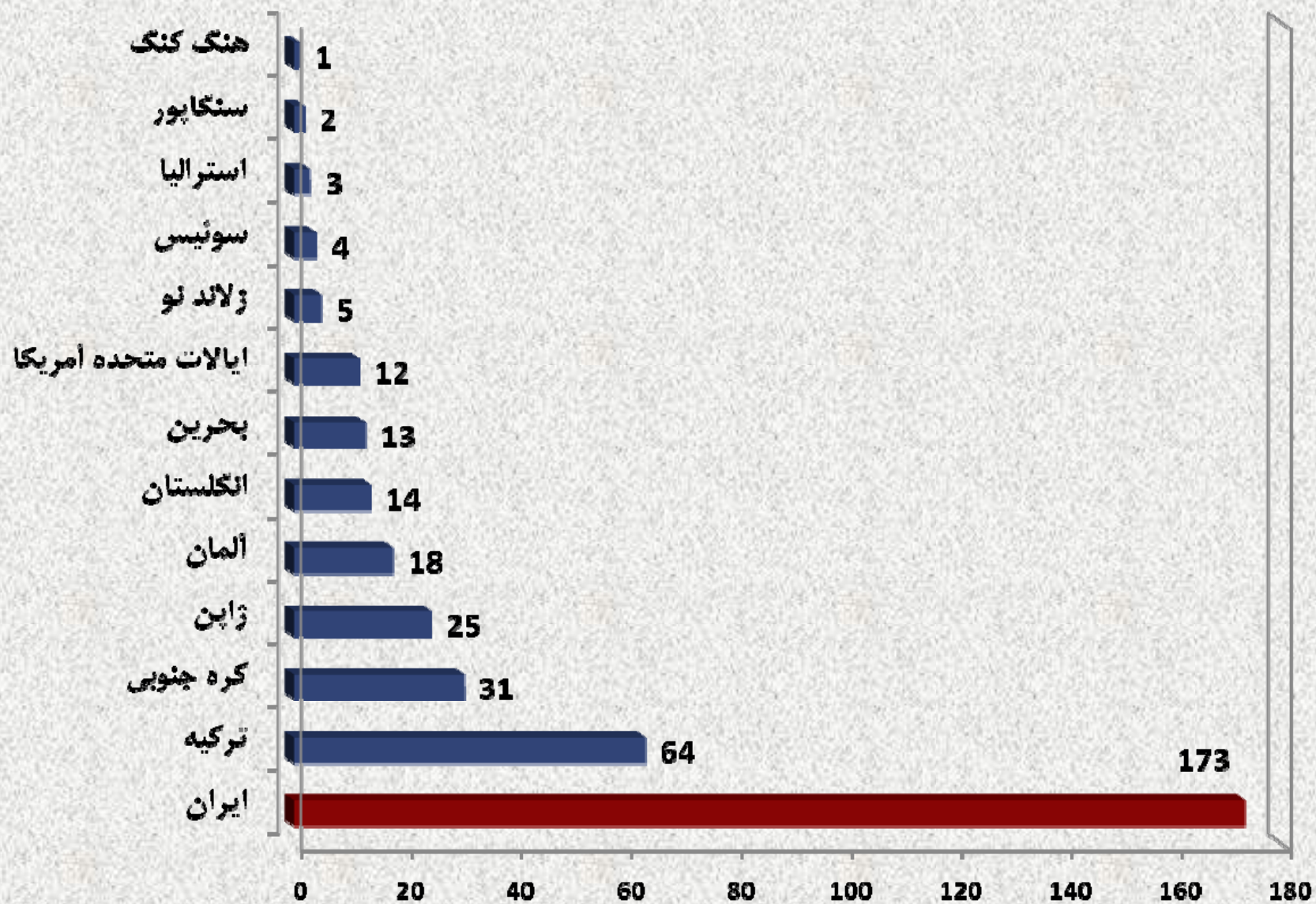
• حوزه های تشکیل دهنده شاخص آزادی اقتصادی:

- ✓ اندازه دولت (مخارج مصرفی دولت، نرخ مالیات، سرمایه گذاری دولتی، یارانه ها و ...)
- ✓ ساختار قانونی و حقوق مالکیت (استقلال قوه قضاییه، عدالت قضایی، حمایت از حقوق مالکیت، اجرای قراردادهای، یکپارچگی سیستم قانون گذاری و ...)
- ✓ پول سالم (تورم، رشد حجم پول، نوسانات تورم و ...)
- ✓ آزادی تجارت بین المللی (متوسط تعرفه ها، نرخ ارز، موانع قانونی تجارت، کنترل های بازار سرمایه و ...)
- ✓ مقررات (مقررات بازار کار، بازارهای اعتباری و مقررات کسب و کار)

مقایسه رتبه شاخص آزادی اقتصادی کشورهای مختلف در سال ۲۰۱۱ (فریزر)

مقایسه رتبه کشورهای مختلف در شاخص آزادی اقتصادی در سال ۲۰۱۴

آزادسازی در آینه تجربه کشورهای جهان

آزادسازی در اکثر کشورها با مقررات زدایی، آزادی بازارهای مالی، سرمایه و تجاری، خصوصی سازی و ... همراه بوده است.

آزادسازی اقتصادی اگر در کادر یک برنامه توسعه ملی و توسعه توان تولیدی و رقابت ملی طراحی شود، می تواند دستاوردهای قابل ملاحظه ای به همراه داشته باشد، همانطور که در کشورهای توسعه یافته مشاهده می شود. در غیر اینصورت همانطور که شواهد نشان داد، پیامدهای غیر قابل جبرانی را به همراه خواهد داشت.

تجربه کشورهای توسعه یافته امروزی حاکی از آن است که تقریباً همه این کشورها قبل از آزادسازی از **سیاست های مداخله جویانه صنعتی، تجاری و فناوری** به هدف تقویت صنایع نوپا فعالانه استفاده می کردند و بعد از دستیابی به تسلط اقتصادی، به تدریج، گام به گام و با رعایت ترتیب توالی اصلاحات به سمت آزادسازی اقتصادی حرکت نمودند

آزادسازی در آینه تجربه کشورهای جهان

• تجربه کشورهای در حال توسعه در خصوص آزادسازی اقتصادی نشان می دهد که بدون دگرگونی فناورانه، تنوع بخشی چشمگیر در صادرات و افزایش رقابت پذیری بنگاه های اقتصادی، این کشورها صرفا می توانند طبق مزیت های نسبی شان به صادرات کالاهای ابتدایی، سنتی و مواد خام پردازند و بیش از گذشته کالاهای ساخته شده صنعتی وارد کنند.

• شواهد بیانگر آن است که نتایج اجرای سیاست آزادسازی در اکثر کشورهای در حال توسعه بدون توجه به تقویت بنیه تولیدی و ایجاد بسترهای مورد نیاز و نهادهای لازم، به تورم های بالا، بحران بدهی ها، بی ثباتی در بازارهای مالی، کاهش شدید ارزش پول ملی، بی ثباتی های سیاسی، گسترش فقر و ... انجامید و اوضاع این کشورها بدتر از قبل گردیده است.

• توجه به مراحل توسعه و اوضاع داخلی هر کشور برای سیاستگذاری بسیار حائز اهمیت است. هر کشوری باید با توجه به اوضاع ویژه اقتصادی، سیاسی و اجتماعی خود و نه با تقلید صرف در مورد اقتصاد خود تصمیم بگیرد.

تجربه آزادسازی در ایران

● مجموعه اصلاحات اقتصادی در راستای آزادسازی در ایران با عناوین *اصلاحات اقتصادی، تجدید ساختار اقتصاد و برنامه تعدیل ساختاری* مطرح شده و برای سیاست های اجرایی آن نیز به تناسب، عناوینی چون خصوصی سازی، اجازه به نیروهای بازار برای عملکرد آزادانه و ... انتخاب گشته است. (اقتصاد ایران در دوران تعدیل

ساختاری، مومنی)

برنامه سوم عمرانی (۴۶ - ۱۳۴۱)

• ویژگی های برنامه سوم عمرانی:

✓ اتخاذ سیاست جایگزینی واردات با حمایت از صنایع داخلی

✓ رونق اقتصاد و تجارت جهانی در محیط بین الملل، افزایش تقاضا برای نفت و تأمین

بخش مهمی از منابع مالی و ارزی برای اجرای برنامه

✓ اتخاذ سیاست های مالی، پولی و تجاری مسئولانه با اعمال قدرت سیاسی از سوی رژیم

✓ توجه به بخش خصوصی در این برنامه (جنبه ارشادی برنامه برای بخش خصوصی و

جنبه دستوری برای بخش دولتی)

➤ مخیر شدن سازمان برنامه در اعطای تسهیلات (مستقیم یا از طریق بانکهای عامل) به بخش

خصوصی یا مشارکت در سرمایه گذاری های این بخش در فعالیت های عمرانی و بخش های تولیدی

منطبق بر اهداف برنامه

برنامه سوم عمرانی (۴۶ - ۱۳۴۱) - ادامه

• عملکرد برنامه سوم عمرانی:

✓ نرخ رشد اقتصادی ۹.۲ درصدی (هدف برنامه: ۶٪) به علت افزایش قابل توجه سرمایه گذاری بخش خصوصی (۸۸.۵٪ به قیمت ثابت ۸۳)

➤ تحقق ۶۵ درصد از سرمایه گذاری های بخش صنعت و معدن توسط بخش خصوصی (هدف برنامه: حدود ۵۰٪)

✓ تورم ۱.۳ درصدی: عدم آسیب پذیری اقتصاد از سیاست های تورم زای برنامه دوم به علت: افزایش تولیدات مصرفی صنایع خصوصی

➤ به بهره برداری رسیدن بسیاری از طرحهای در دست اجرای برنامه دوم در این برنامه

✓ رشد اندازه دولت به علت افزایش مخارج عمرانی: رشد اعتبارات عمرانی: ۳۵.۴٪ و رشد هزینه های جاری: ۱۱.۷٪

۱. برنامه اول توسعه (تعدیل ساختاری) (۷۲-۱۳۶۸)

- چالشهای موجود در اقتصاد و بستر ساز برنامه اول:
  - ✓ تخریب وسیع منابع و زیرساخت ها در جنگ
  - ✓ وضعیت رکودی قبل از برنامه و وجود ظرفیت های بلا استفاده تولید
  - ✓ نیاز به کالاهای اساسی و مواد اولیه و ماشین آلات برای تولید
  - ✓ اعمال سیاست قیمت گذاری
  - ✓ وجود نظام ارزی چندگانه و شکاف بالای نرخ ارز اسمی و رسمی
  - ✓ مصادره دارایی فعالان اقتصادی، شکل گیری انحصارات دولتی و شبه دولتی، تضعیف رقابت در نظام اقتصادی و در نتیجه کاهش شدید بهره وری تولید و سطح تولیدات
- اتخاذ سیاست **جایگزینی واردات، توسعه صادرات غیرنفتی و صادرات صنعتی**، تأکید بر استفاده حداکثری از ظرفیت های موجود و گسترش **سهم تولیدات واسطه ای و سرمایه ای**
- رویکرد برنامه اول: خصوصی سازی و آزادسازی در خصوص قیمت برخی از کالاها و ارز

۱. برنامه اول توسعه (تعدیل ساختاری) (۷۲-۱۳۶۸)

• تشویق تولید و صادرات:

- تسهیل در واردات ماشین آلات و قطعات یدکی و سایر نیازهای مرتبط با تولید
- تخصیص منابع ارزی و ریالی از طریق سیستم بانکی (عملکرد تسهیلات اعطایی از طریق بانک صنعت و معدن: ۱۸ برابر میزان هدف گذاری شده: ۹۳۲۱ میلیارد ریال)
- لغو پیمان سپاری ارزی
- انجام سرمایه گذاری در پروژه های زیربنایی و تولیدی توسط دولت
- به بهره برداری رسیدن بسیاری از واحدهای صنعتی نیمه تمام: بهره برداری از مجتمع فولاد مبارکه، طرح توسعه ذوب آهن اصفهان و ...
- **رشد صادرات صنعتی: تحقق ۳۵ درصد هدف صادرات صنعتی (۳.۴ میلیارد ریال) و ۶۵ درصد هدف صادرات غیرنفتی (۱۱.۷ میلیارد دلار)**

۱. برنامه اول توسعه (تعدیل ساختاری) – ادامه

• نحوه مدیریت دولت:

- تکمیل و بهره برداری از بسیاری از واحدهای صنعتی نیمه تمام
- **عدم انضباط مالی:** رشد مخارج دولت ۴ برابر هدف برنامه
- **تسلط بودجه بر سیاست های پولی:** بازپرداخت بدهی های ارزی با استقراض از بانک مرکزی و در نتیجه تورم فزاینده/ تأمین ۶۴٪ از کسری بودجه با استقراض از بانک مرکزی (هدف: به صفر رسیدن این استقراض در پایان برنامه)// اجرای ناموفق یکسان سازی نرخ ارز و رشد پایه پولی متأثر از آن
- **انبساط پولی:** رشد نقدینگی ۳ برابر نرخ رشد هدف
- نتیجه: رشد بالای تشکیل سرمایه (۱۳.۳٪) و رشد سرمایه گذاری بخش خصوصی (۱۳٪)، رشد صادرات صنعتی، تورم فزاینده قیمت کالاها و خدمات، قیمت های فزاینده ارز، فشار بر تراز پرداخت ها، بروز بحران بدهی های ارزی

۱. برنامه اول توسعه (تعدیل ساختاری) – ادامه

• آزادی اقتصادی در دوره برنامه اول توسعه:

- اندازه دولت: رشد مخارج مصرفی ۵ برابر نرخ رشد هدف گذاری شده، رشد مخارج سرمایه گذاری ۳ برابر نرخ هدف، **افزایش اختلالات** سیاست گذاری و تنظیمات دولت در سالهای پایانی (به علت: عدم انضباط مالی و ارزی، تشدید سیاست های پولی و مالی انبساطی، افزایش کسری بودجه به منظور بازسازی بعد از جنگ)
- پول سالم: تورم بالا (۱۸٪)، رشد بالای حجم پول (رشد سه برابری نقدینگی ۲۵٪ و رشد ۱۳.۴ درصدی پایه پولی)
- آزادی تجارت بین الملل: وجود مقررات پیمان سپاری ارزی (لغو به صورت تدریجی)،
- مقررات: محدودیت های کسب و کار: شکاف نرخ ارز رسمی و بازار و الزام به فروش درآمدهای صادراتی به نرخ پایین تر از بازار آزاد

۱. برنامه اول توسعه – نتایج

برنامه اول توسعه (برنامه تعدیل ساختاری)			شرح
عملکرد	هدف		
۷.۴	۸.۱		رشد اقتصادی (درصد)
۹.۲	۱۱.۶		رشد سرمایه گذاری (درصد)
۱.۴	۱۲.۲		رشد سرمایه گذاری غیر دولتی (درصد)
۳۸۴	۳۹۴		اشتغال جدید (هزار نفر)
۱۱.۵	۱۳.۴		نرخ بیکاری (درصد)
۲۵.۱	۸.۲		نقدینگی
۱۷.۹	۱۴.۴		تورم
۳۹.۵	۴۷.۹	-	انداز دولت
۸.۳	۱۲.۸	-	حجم تصدی گری دولت
۷	۹.۹۵		شاخص اختلال سیاست گذاری دولت در سال پایانی برنامه

منبع: ترازنامه ۱۳۷۴- دولت و رشد اقتصادی، نیلی و همکاران، هفته نامه برنامه شماره ۳۵۱

۲. برنامه دوم توسعه (برنامه ثبات اقتصادی): (۱۳۷۴ - ۷۸)

• نحوه مدیریت دولت:

- تحمیل عدم تعادلهای داخلی و خارجی به اقتصاد در اثر اجرای برنامه اول، بروز بحران بدهی های ارزی و بازپرداخت بدهی ها با استقراض از بانک مرکزی و وقوع تورم ۵۰ درصدی در سال ۱۳۷۴
- کاهش درآمدهای ارزی در اثر وقوع بحران کاهش قیمت نفت در سال ۷۶ و ۷۷، بحران آسیای جنوب شرقی و عدم تحقق هدف سرمایه گذاری: ۲.۵٪ (هدف: ۶.۲٪)
- **چرخش در استراتژی دولت از تعدیل به تثبیت:** کنترل واردات، ایجاد سقف افزایش در بدهی های خارجی و سقف پرداخت تسهیلات
- **عدم انضباط مالی:** تأمین ۴۳٪ از کسری بودجه به استقراض از بانک مرکزی (هدف: عدم تأمین کسری بودجه با استقراض) // نرخ رشد متوسط کسری حساب ذخیره: ۲۴٪ (هدف: بازپرداخت بدهی های خارجی در قالب بودجه های سنواتی و عدم ایجاد کسری حساب ذخیره) // رشد ۲۸ درصدی بودجه جاری (هدف: ۱۱٪)
- **رشد دو برابری پایه پولی** در اثر افزایش خالص بدهی دولت به بانک مرکزی و رشد ۲۵.۵ درصدی نقدینگی
- اعمال سیاست قیمت گذاری و کنترل ارز و کنترل تورم از ۵۰٪ به متوسط ۲۵٪ در طول برنامه
- تخصیص منابع بانکی به بخش تولید برای شیفت عرضه و کنترل تورم

۲. برنامه دوم توسعه (برنامه ثبات اقتصادی) – ادامه

- آزادی اقتصادی در دوره برنامه دوم توسعه:

- اندازه دولت: افزایش ۲۸ درصدی بودجه جاری (-)، افزایش حجم تصدی گری دولت (-)، کاهش اختلالات سیاست گذاری دولت (+)
- پول سالم: کنترل تورم در حد متوسط ۲۵٪ از ۵۰ درصد در سال اول برنامه (+)، (رشد نقدینگی ۲۵.۵٪ دو برابر هدف) و رشد حجم پول دو برابر نرخ هدف (-)
- آزادی تجارت بین الملل: محدودیت در واردات (کالاهای غیر ضرور و مصرفی) (-)، کنترل ارز (-)، پیمان سپاری ارزی (-)

۲. برنامه دوم توسعه – نتایج

برنامه دوم توسعه (برنامه ثبات اقتصادی)			شرح
عملکرد	هدف		
۳.۲	۵.۱		رشد اقتصادی (درصد)
۲.۵	۶.۲		رشد سرمایه گذاری (درصد)
۱۳.۷	-		غیر دولتی
۲۲۴	۴۰.۴		اشتغال جدید (هزار نفر)
۱۳.۱	۱۲.۶		نرخ بیکاری (درصد)
۲۵.۵	۱۲.۵		نقدینگی
۲۵.۱	۱۲.۴		تورم
۲۷.۳	۳۹.۵	-	اندازه دولت
۱۰.۹	۸.۳	-	تصدی گری دولت
۵۰.۶	۳۹.۳	-	اندازه بخش عمومی
۶.۸	۷	-	شاخص اختلال سیاست گذاری دولت در سال پایانی برنامه
* -۰.۵	-		رشد بهره وری کل عوامل تولید

* متوسط رشد بهره وری کل عوامل تولید طی سالهای ۸۸-۱۳۸۶ (آمار موجود در سایت سازمان ملی بهره وری)

۳. برنامه سوم توسعه (اصلاح ساختاری): (۸۳ - ۱۳۷۹)

✓ تأکید برنامه سوم بر:

۱. گسترش توان رقابت پذیری اقتصادی در بازارهای صادراتی
۲. تلاش در جهت کوچک سازی حجم دولت.

● حمایت از تولید:

- ایجاد حساب ذخیره ارزی و پرداخت تسهیلات ارزی با شرایط آسان به بخش تولید
- کاهش نرخ سود تسهیلات بانکی
- افزایش ضریب فزاینده (کاهش نسبت سپرده قانونی)
- اصلاح نظام تعرفه و رفع موانع غیرتعرفه ای
- اصلاح قانون مالیاتها و تصویب قانون سرمایه گذاری خارجی
- کاهش پیش پرداخت گشایش اعتبار
- تخصیص منابع ریالی به بخش تولید: رشد مانده تسهیلات اعطایی به بخش غیردولتی صنعت و معدن: ۴۱٪ (برنامه دوم: ۲۲٪)
- اجرای موفق یکسان سازی نرخ ارز و ایجاد ثبات در این بازار
- نتیجه: رشد صنعت و معدن: ۱۱٪ (هدف: ۸٪) / رشد تشکیل سرمایه: ۱۷.۶٪ (هدف: ۱۶.۷٪)، رکورد جدید صادرات غیرنفتی در سال پایانی برنامه سوم

۳. برنامه سوم توسعه (اصلاح ساختاری) – ادامه

• نحوه مدیریت دولت:

- انضباط مالی: رشد بودجه های جاری و عمرانی در چارچوب مصوب
- عدم استقراض از بانک مرکزی برای تأمین کسری بودجه مطابق هدف برنامه
- افزایش پایه پولی به علت برداشت مکرر از حساب ذخیره ارزی و عدم امکان فروش کامل این ارزها در بازار توسط بانک مرکزی
- افزایش خالص بدهی دولت به بانک مرکزی در اثر یکسان سازی در سال ۸۱
- افزایش بدهی دولت به بانکها بابت یارانه سود تعهدشده برای فعالیت های اشتغالزا
- ایجاد ثبات در بازار ارز
- غیرنقدتر شدن ترکیب نقدینگی و افزایش ماندگاری سپرده ها در اثر ایجاد ثبات
- کنترل تورم در حدی پایین تر از هدف برنامه (با وجود رشد ۲۹ درصدی نقدینگی و افزایش پایه پولی)
- سهم بیشتر واردات: مواد اولیه و واسطه ای و سپس واردات کالاهای سرمایه ای

۳. برنامه سوم توسعه (اصلاح ساختاری) – ادامه

• آزادی اقتصادی در دوره برنامه سوم توسعه:

➤ اندازه دولت: رشد مخارج مصرفی مطابق نرخ مصوب، رشد محدود تصدی گری های دولت، کاهش معنادار اختلالات سیاست گذاری از طریق انضباط مالی، پولی، ارزی و اجرای سیاست های اصلاح ساختار

➤ پول سالم: کنترل تورم در حد ۱۴٪ علیرغم رشد ۲۹ درصدی نقدینگی (+)

➤ آزادی تجارت بین الملل: کاهش متوسط تعرفه ها، رفع تدریجی موانع غیرتعرفه ای، حذف نظام تخصیص نرخ ارز، مقررات زدایی گسترده در تجارت خارجی (کاهش الزامات اداری تجارت خارجی، لغو پیمان سپاری ارزی و کاهش پیش پرداخت اعتبارات اسنادی)، هدفمند نمودن مشوق های صادراتی، کمک به شرکت در نمایشگاههای خارجی، کمک به استقرار شعب و مراکز تجاری در بازارهای هدف توسط سازمان توسعه تجارت

➤ مقررات: اصلاح قانون مالیات ها، تصویب قانون سرمایه گذاری خارجی

نتیجه: بهبود امتیاز آزادی اقتصادی ایران در پایان برنامه و بهبود ۱۳ رتبه ای جایگاه ایران بر اساس شاخص آزادی اقتصادی فریزر (۷۹-۸۳)

۳. برنامه سوم توسعه – نتایج

برنامه سوم توسعه (اصلاح ساختاری)			شرح
عملکرد	هدف		
۶.۱	۶		رشد اقتصادی (درصد)
۹.۵	۷.۱		رشد سرمایه گذاری (درصد)
۱۳	۱۲.۳		غیر دولتی
۵۸۹	۷۶۵		اشتغال جدید (هزار نفر)
۱۲.۵	۱۲.۶		نرخ بیکاری (درصد)
۲۸.۹	۱۶.۴		نقدینگی
۱۴.۱	۱۵.۹		تورم
۲۲.۷	۲۷.۳	–	اندازه دولت
۱۴	۱۰.۹	–	تصدی های دولت
۵۳	۵۰.۶	–	اندازه بخش عمومی
۴.۵	۶.۸	–	شاخص اختلال زایی دولت در سال پایانی برنامه
۱.۴	–		رشد بهره وری کل عوامل تولید

منبع: دولت و رشد اقتصادی، نیلی و همکاران - ترازنامه اقتصادی بانک مرکزی ۸۳ - سازمان ملی بهره وری ایران

۴. برنامه چهارم توسعه: (۸۸-۱۳۸۴)

• ویژگیهای برنامه چهارم توسعه:

- تهیه و تصویب آن در چارچوب سند چشم انداز بیست ساله پس از ابلاغ سیاست های کلی برنامه توسط مقام معظم رهبری و اجرای مقارن با ابلاغ سیاست های کلی اصل ۴۴ قانون اساسی
- مطرح شدن بحث ارتقاء رشد اقتصادی از محل ارتقاء بهره وری کل عوامل در این برنامه برای اولین بار
- هدف گذاری نرخ رشد و تورم تک رقمی برای اولین بار در برنامه های توسعه

• وضعیت بخش تولید:

- الزام بانکها به اعطای تسهیلات تکلیفی در سال های ۸۷-۸۴، رشد مانده تسهیلات اعطایی به بخش غیردولتی صنعت و معدن: ۲۱٪ و سهم صنعت از تسهیلات تکلیفی بنگاههای زودبازده: ۵۲٪
- **عدم رشد متناسب سرمایه گذاری علیرغم رونق درآمدهای نفتی:** نرخ رشد سرمایه گذاری ناخالص: ۵.۶ (هدف: ۱۲٪)
- تمایل به سرمایه گذاری در عامل سرمایه به جای نیروی کار در این دوره: رشد محدود اشتغال در طرحهای صنعتی
- **افزایش نسبی واردات مصرفی** و کاهش نسبی مجموع واردات واسطه ای و سرمایه ای در این برنامه
- نتیجه: رشد ۲۵ درصدی صادرات غیرنفتی به علت بهره برداری از طرحهای شیمیایی و پتروشیمی در این برنامه، افزایش ۲۰۰ درصدی صادرات صنعتی متأثر از افزایش صادرات فرآورده های نفتی و محصولات شیمیایی، **افزایش نرخ بیکاری با وجود رشد ناچیز نرخ مشارکت** و اعطای انواع تسهیلات تکلیفی برای ایجاد اشتغال و افزایش تولید، تورم ۱۵.۲ درصدی و **نرخ رشد ۴.۴ درصدی** (هدف: ۸ درصد)

۴. برنامه چهارم توسعه: (۸۸-۱۳۸۴) - ادامه

• نحوه مدیریت دولت:

- افزایش بدهی دولت به بانکها به علت عدم پرداخت اصل و فرع تسهیلات تکلیفی متعهدشده
- تأمین ۷۸ درصد از منابع بودجه توسط نفت و درآمدهای حاصل از صدور آن
- عدم انضباط مالی: رشد دو برابری بودجه جاری نسبت به هدف (عملکرد: ۲۰.۷٪)، افزایش ۸۶ درصدی منابع حاصل از واگذاری در ردیف منابع بودجه عمومی علیرغم هدف برنامه: حذف تدریجی این منابع و اختصاص آنها به بازسازی و نوسازی صنایع، رشد متوسط سالانه ۱۵ درصدی در بدهی دولت به سیستم بانکی (هدف: بازپرداخت بدهی دولت به سیستم بانکی از طریق بازپرداخت در قالب بودجه های سنواتی)
- ایجاد اختلال در رابطه بانکها با بانک مرکزی در اثر الزام بانکها به پرداخت تسهیلات، بدون توجه به منابع آنها: رشد پایه پولی ناشی از افزایش خالص مطالبات بانک مرکزی از بانکها در نتیجه اضافه برداشت بانکها از بانک مرکزی برای پرداخت تسهیلات تکلیفی (نرخ رشد ۲۸ درصدی نقدینگی)
- نتیجه: رکورد رشد نقدینگی بعد از انقلاب در سال ۸۵: ۴۰٪، افزایش شدید شاخص بهای تولیدکننده در سال های ۸۴-۸۷، افزایش شاخص بهای صادراتی در سال های ۸۴-۸۷

۴. برنامه چهارم توسعه: (۸۸-۱۳۸۴) - ادامه

• آزادی اقتصادی در دوره برنامه چهارم:

➤ اندازه دولت: رشد بی رویه حجم تصدی گری های دولت، افزایش اختلالات سیاست گذاری دولت به علت سیاست های انبساطی و عدم وجود فضای مساعد کسب و کار و سرمایه گذاری، رشد هزینه های جاری، رشد اندازه بخش عمومی

➤ پول سالم: رشد نقدینگی ۲۸٪، تورم ۱۵ درصدی (هدف: ۱۰٪)

➤ مقررات: محیط کسب و کار: تثبیت نرخ ارز اسمی و کاهش قدرت رقابت پذیری بنگاههای داخلی در بازارهای جهانی، تحریم ها علیه کشور

نتیجه: کاهش امتیاز آزادی اقتصادی ایران و تنزل ۱۳ رتبه ای جایگاه ایران بر اساس شاخص آزادی اقتصادی فریزر (۸۸-۸۴)

۴. برنامه چهارم توسعه: (۸۸-۱۳۸۴) - نتایج

برنامه چهارم توسعه		شرح
عملکرد	هدف	
۴.۴	۸	رشد اقتصادی (درصد)
۵.۶	۱۲.۲	رشد سرمایه گذاری (درصد)
		غیر دولتی
۳۳۰	۸۱۵	اشتغال جدید (هزار نفر)
۱۱.۱	۹.۸	نرخ بیکاری (درصد)
۲۸.۳	۲۰	نقدینگی
۱۵.۲	۹.۹	تورم
۲۲.۷	۲۲.۶	اندازه دولت
۴۷.۷	۱۴	تصدی های دولت
۷۲.۲	۵۳	اندازه بخش عمومی
۷.۴	۴.۵	شاخص اختلال زایی دولت در سال پایانی برنامه
۰.۳		رشد بهره وری کل عوامل تولید

منبع: دولت و رشد اقتصادی، نیلی و همکاران - گزارش اقتصادی و ترازنامه بانک مرکزی سال ۸۸ - سازمان ملی بهره وری

۵. برنامه پنجم توسعه: (۹۳ - ۱۳۸۹)

• ویژگی های برنامه پنجم توسعه:

- ✓ عدم وجود اهداف کمی در برنامه برای برخی از متغیرهای مهم نظیر تورم!
- ✓ تعیین تکلیف قانون هدفمند کردن یارانه ها پیش از اجرای این برنامه
- ✓ تحویل برنامه با یک سال تأخیر به مجلس شورای اسلامی
- ✓ توجه به محیط کسب و کار به طور ویژه (ماده ۷۶ این برنامه)
- ✓ مطرح شدن موضوع تشکیل شورای گفتگوی دولت و بخش خصوصی در محل اتاق بازرگانی ایران در راستای بررسی و رفع موانع کسب و کار

• عملکرد ناموفق برنامه:

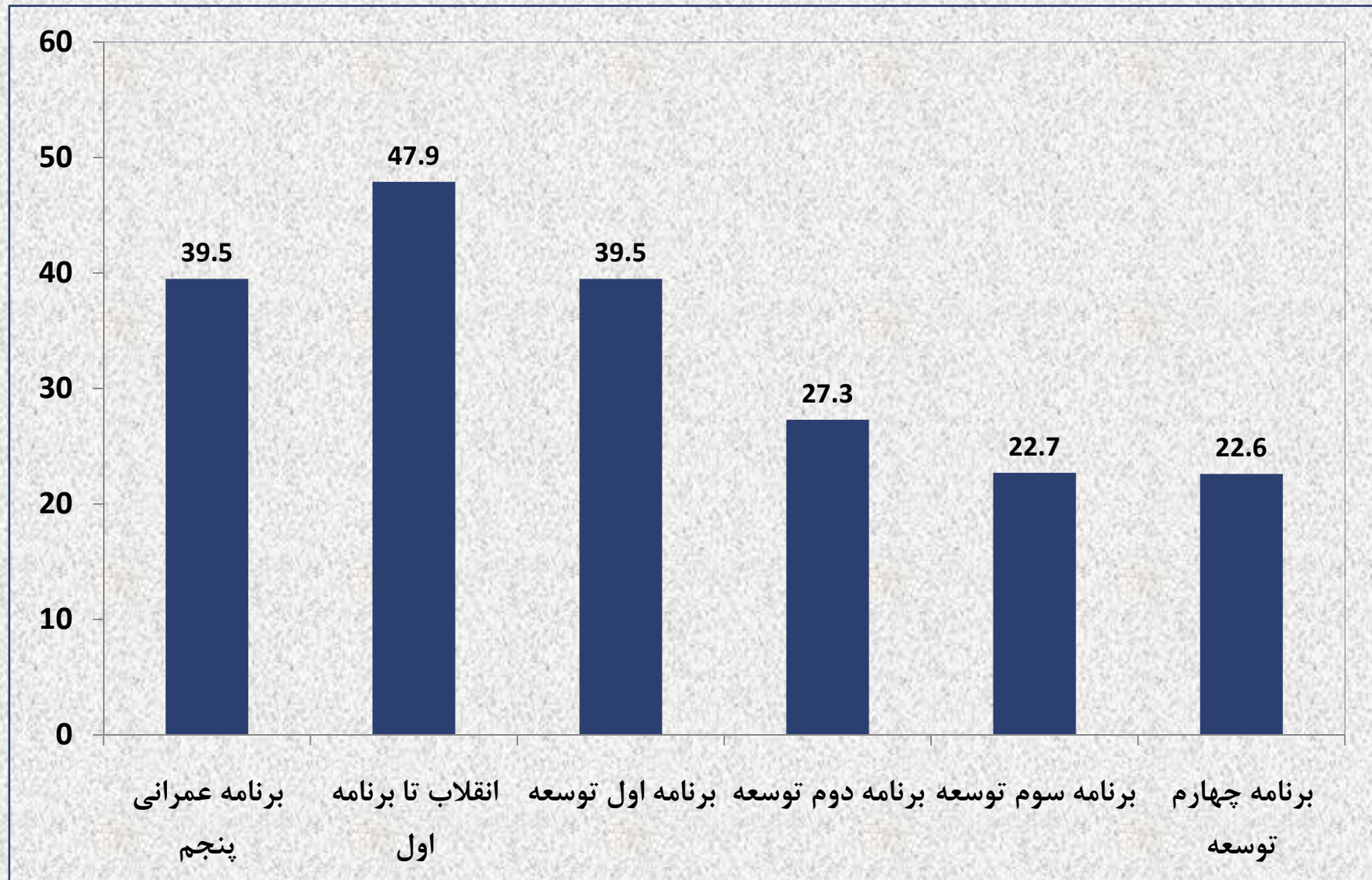
- نرخ رشد متوسط دوره ۹۱ - ۸۹: ۰.۹% (نرخ هدف: ۰.۸%)
- نرخ رشد بهره وری در سال ۸۹: ۰.۲% - (هدف: افزایش سهم بهره وری در رشد اقتصادی به میزان یک سوم تا پایان برنامه)
- **تشدید تحریم ها در تیرماه ۹۱**، کاهش درآمدهای نفتی و اختلال در نظام پرداخت های بین الملل، افزایش انتظارات تورمی و تزریق بی رویه نقدینگی و نتیجتاً **تشدید تورم و تنزل ارزش پول ملی به حدود یک سوم ارزش قبلی آن**
- افزایش نرخ تورم از سال ۹۱ و رسیدن به بالاترین میزان خود پس از تورم سالهای تعدیل ساختاری در سال ۹۲ به ۳۴.۷% درصد

۵. برنامه پنجم توسعه – ادامه

- عملکرد ناموفق برنامه – ادامه:
- اجرای قانون هدفمندی یارانه ها در شرایط تحریمی و عدم توجه به حمایت از تولید در طول اجرا
- کاهش استفاده از ظرفیت های تولید و سرمایه گذاری در بنگاه ها و ایجاد وضعیت رکود تورمی از زمستان ۹۰: افزایش هزینه های تولید در سال ۹۰ به بالاترین میزان بعد از ۷۴: ۳۴.۲٪ و رشد ۵.۸٪- در سال ۹۱
- کاهش امتیاز آزادی اقتصادی ایران و تنزل ۱۷ رتبه ای جایگاه ایران بر اساس شاخص آزادی فریزر (سالهای ۹۰-۸۸)

مقایسه عملکرد برنامه های توسعه

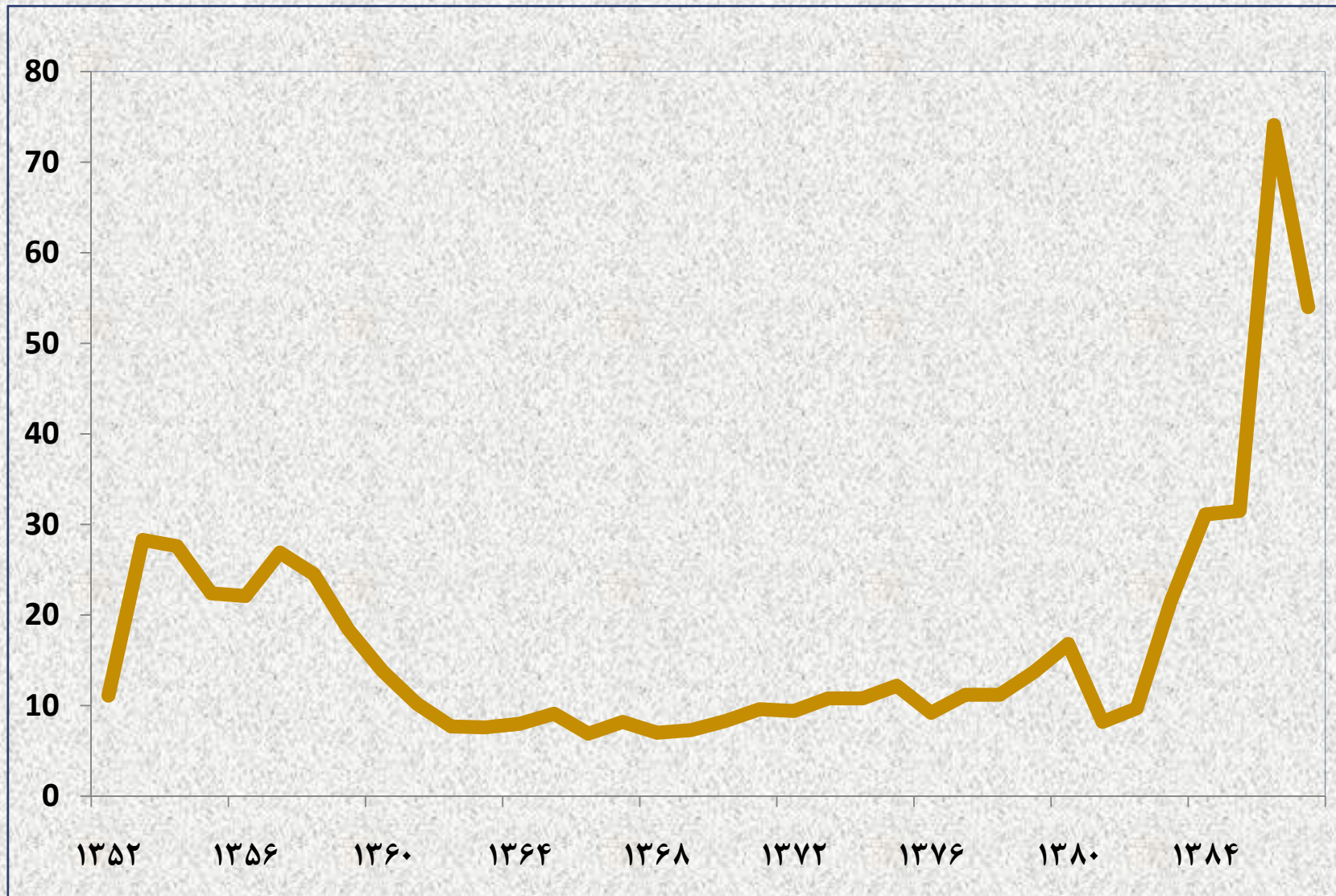
اندازه دولت

(منبع: دولت و رشد اقتصاد، نیلی و همکاران)

مقایسه عملکرد برنامه های توسعه

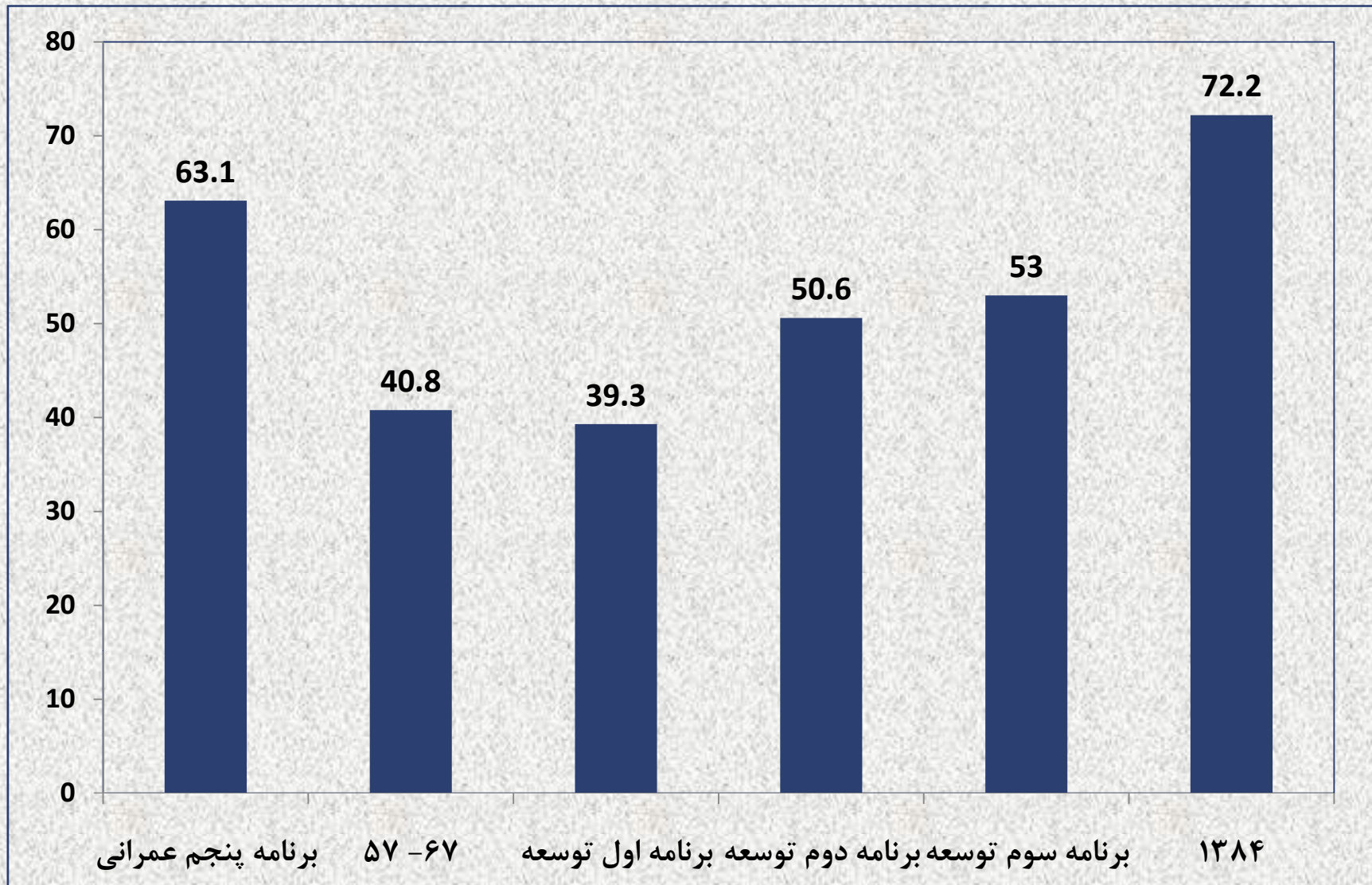
تصدی های دولت

(منبع: دولت و رشد اقتصاد، نیلی و همکاران)

مقایسه عملکرد برنامه های توسعه

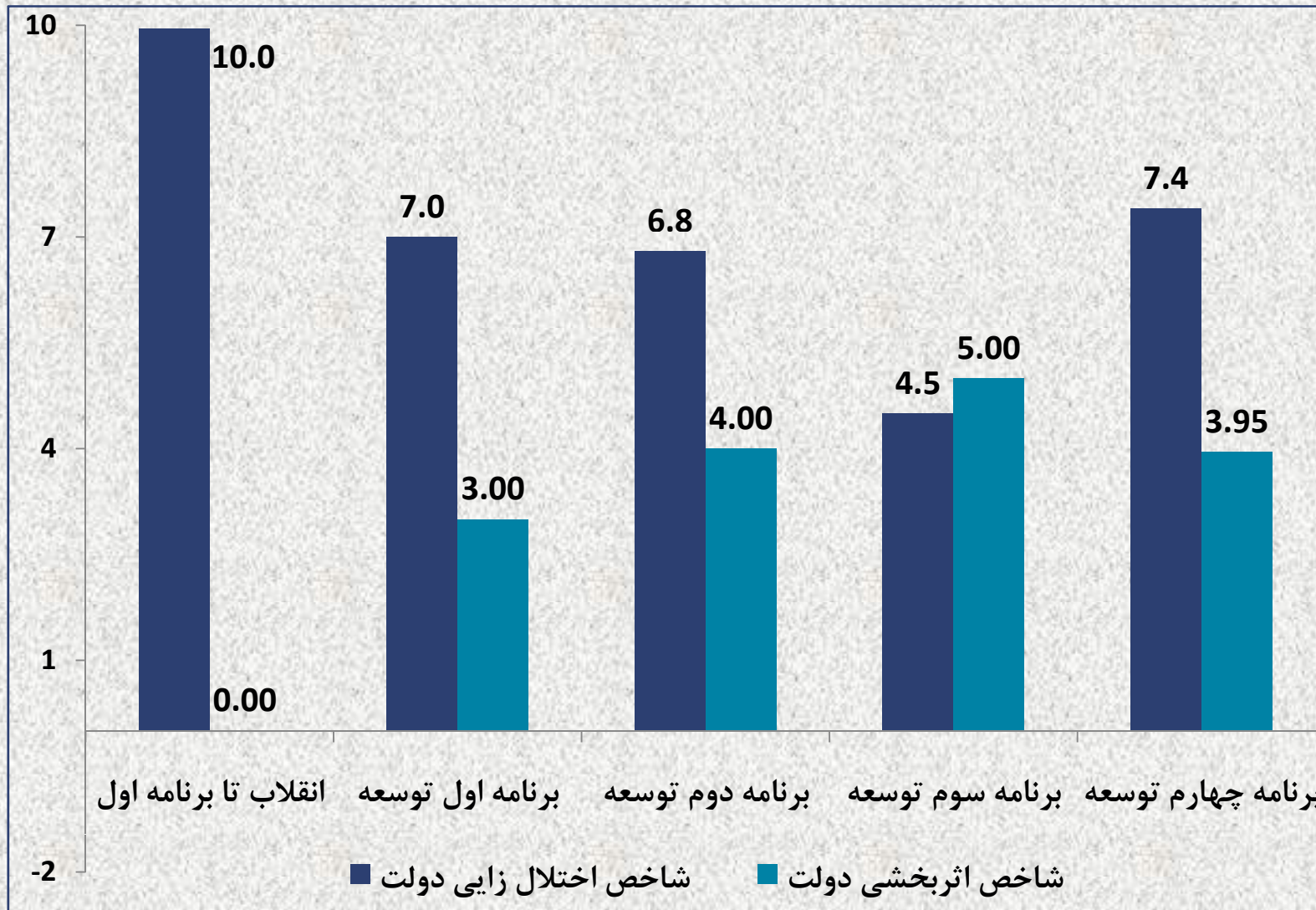
اندازه بخش عمومی (دولت عمومی و شرکت ها و موسسات عمومی دولتی)، قبل و بعد از انقلاب

(منبع: اندازه دولت در اقتصاد ایران، مجموعه پژوهشهای اقتصادی شماره ۲۹، بانک مرکزی)

مقایسه عملکرد برنامه های توسعه

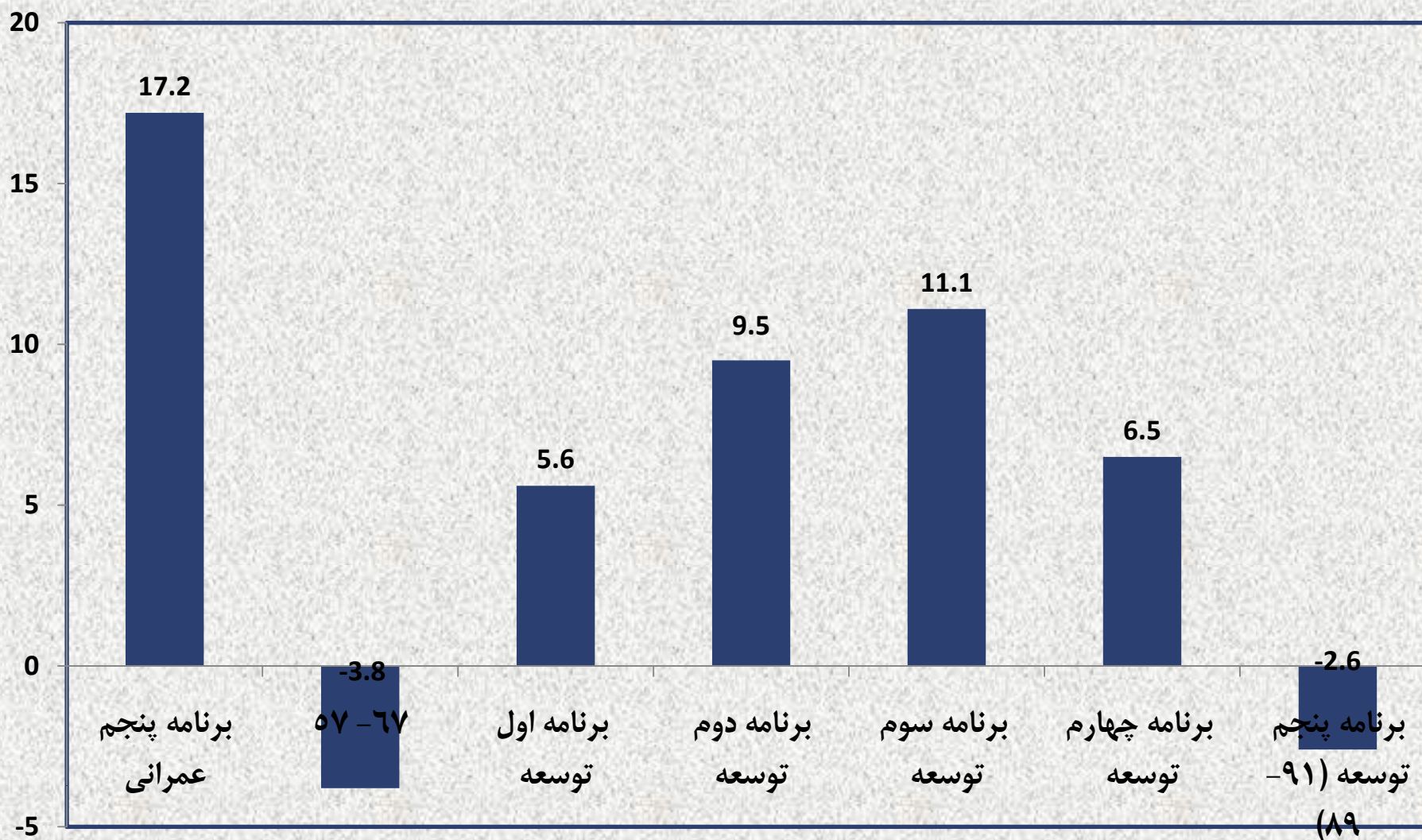
اختلال زایی و اثربخشی دولت، قبل و بعد از انقلاب

(منبع: دولت و رشد اقتصادی، نیلی و همکاران)

مقایسه عملکرد برنامه های توسعه

نرخ رشد سرمایه گذاری بخش خصوصی

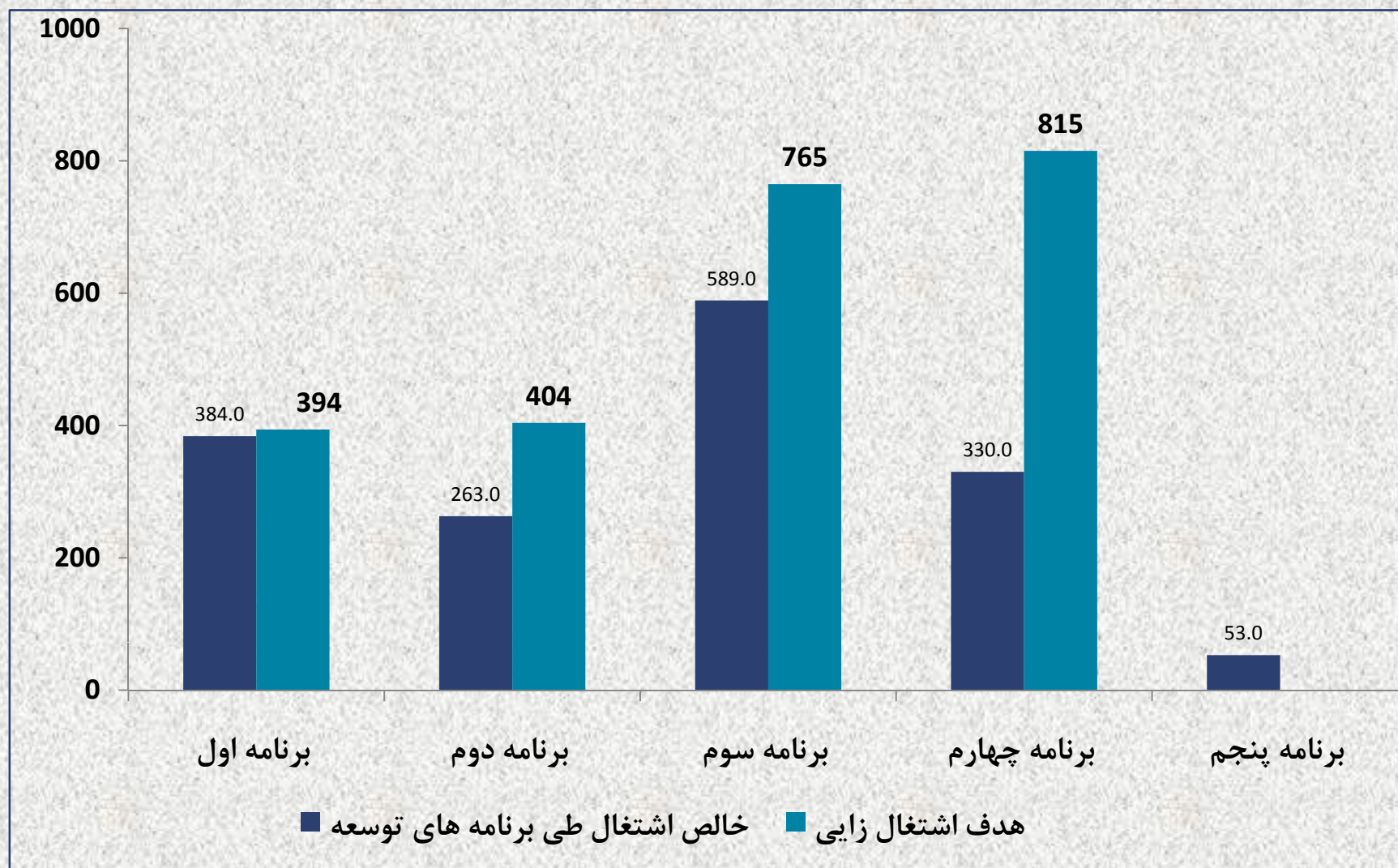

(منبع: حسابهای ملی)

مقایسه عملکرد برنامه های توسعه

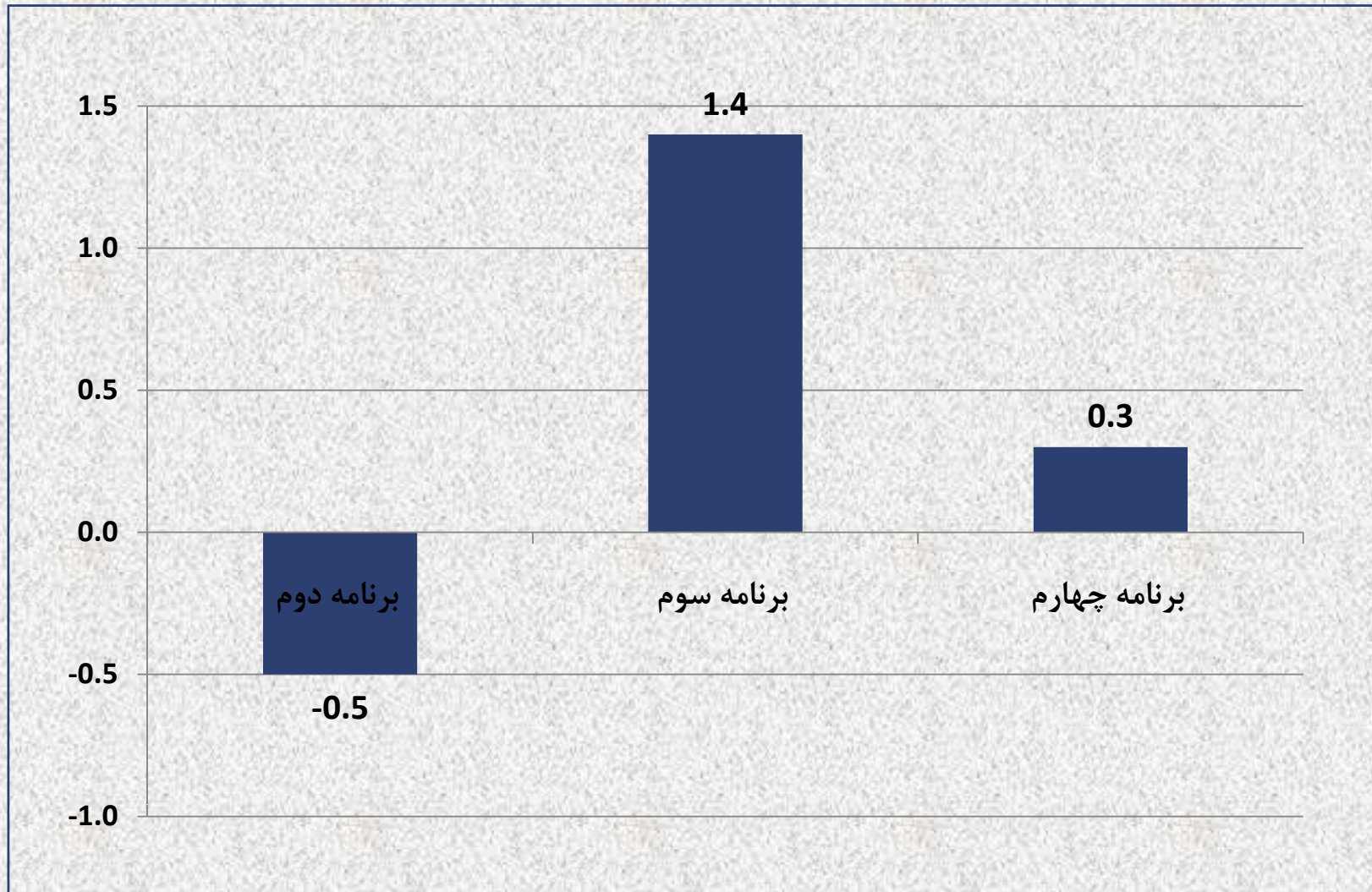
خالص اشتغال زایی در برنامه های توسعه (واحد: هزار نفر)

(منبع: هفته نامه برنامه ۳۵۱، مرکز آمار ایران)

مقایسه عملکرد برنامه های توسعه

متوسط نرخ رشد بهره وری کل عوامل تولید در برنامه های توسعه

(منبع: آمارهای سازمان ملی بهره وری)

نتیجه گیری و راهکارها

- تجربه کشورهای موفق نشان می دهد که **دولت های توسعه گرا** به اقتضای شرایط خاص کشور، در محدوده های زمانی خاص وارد عرصه عمل می شوند و از طریق اتخاذ سیاست های توسعه ای، از بخش های مختلف اقتصادی حمایت موثر نموده و پس از ایجاد شرایط مساعد اقدام به آزادسازی نموده اند.
- نوع حمایت دولت و اندازه آن بسیار حائز اهمیت است. حمایت ها باید مشروط، مقید به یک دوره زمانی معین و در طول زمان کاهنده باشند.
- بر اساس مجموعه تجارب پس از انقلاب صنعتی، باید به یک ترکیب خردمندانه از نقش دولت و بازار در اقتصاد دست یافت و برای بازار و دولت انتظارات و توقعاتی متناسب با توانایی ها و محدودیت هایشان در نظر گرفت و نگاه به بازار و دولت یک نگاه تکمیل کننده باشد یعنی بازار و دولت مکمل هم هستند و نه رقیب و در برابر هم.

نتیجه گیری و راهکارها

- اجماع اقتصاددانان درباره علل رشد و توسعه اقتصادی بر اهمیت نهادها و حکمرانی خوب به عنوان عامل اساسی افزایش سطح زندگی است.
- چارچوب حکمرانی شامل حاکمیت قانون، احترام به حقوق مالکیت، ضمانت اجرای قوانین و قراردادهای، همراه با دولتی پاسخگو و عاری از فساد، پیش شرط رشد اقتصادی محسوب می شود و سه عنصر اصلی حکمرانی خوب، دولت، جامعه مدنی و بخش خصوصی است.
- اتخاذ سیاست های مالی، پولی و ارزی مسئولانه به همراه یکپارچگی و انسجام در سیاست ها، از پیش شرط های اجرای موفق آزادسازی است. تجربه نسبتا موفق برنامه سوم و تجربه ناموفق برنامه چهارم، موید این مطلب است.

نتیجه گیری و راهکارها

- **مقید شدن دولت به کاهش حجم فعالیت های تصدی گری از الزامات اجرای آزادسازی موفق است.** شاخص دخالت بودجه ای دولت در اقتصاد ایران آنچنان بالا نیست اما میزان دخالت دولت در اقتصاد ایران، تنها از طریق دخالت بودجه ای مشخص نمی شود بلکه با در نظر گرفتن میزان مداخلات غیر بودجه ای (قوانین و مقررات) و تصدی گری آن، حجم مداخله دولت در اقتصاد ایران بسیار بالا است. (بیش از ۶۵ درصد)
- در ایران استراتژی توسعه وجود ندارد. اولین گام برای حرکت به سوی آزادسازی، **تعیین استراتژی توسعه صنعتی، تجاری،** ارتقاء قدرت رقابت پذیری در این بخش ها و سپس حرکت خردمندانه به سوی آزادسازی است.
- **رعایت ترتیب توالی اصلاحات** در زمینه آزادسازی، مقررات زدایی و خصوصی سازی بسیار حائز اهمیت است.

نتیجه گیری و راهکارها (ادامه)

اهم اقدامات بسترساز برای دستیابی به اهداف آزادی اقتصادی

- ✓ ثبات بخشی به اقتصاد کلان: ایجاد اعتماد در بخش خصوصی
  - کنترل تورم از طریق سیاستهای پولی و مالی مسئولانه، ثبات در سیاست ها، قیمت گذاری تعادلی نرخ ارز، تلاش در جهت رفع تحریم ها و ...
- ✓ کاهش حجم مداخلات دولت (از ابعاد دخالت بودجه ای و تصدی گری) و انتقال مدیریت به بخش خصوصی
- ✓ بهبود کارآمدی دولت در اجرای برنامه ها از طریق پاسخگویی دولت و پایبندی آن به قانون و انضباط مالی و پولی دولت
- ✓ قوه قضائیه مستقل و کارآمد
- ✓ تضمین حقوق مالکیت و تضمین اجرای قراردادها
- ✓ حرکت به سوی آزادسازی و خصوصی سازی با رعایت ترتیب صحیح توالی اصلاحات
- ✓ مقررات زدایی، شفاف سازی قوانین و بهبود محیط کسب و کار

با تشکر از توجه شما